

Frank H.M. van der Heul

Reis naar een verdwenen wereld

De laatste grote reis van het turbinevrachtschip *Roebiah* van de Stoomvaart
Maatschappij Nederland naar de Volksrepubliek China aan de vooravond van de
Grote Proletarische Culturele Revolutie

Van dezelfde auteur

Oliebol in Ossendrecht
De kunst van het versieren
Het zomerhuisje van tante Amalia
Doorlopende voorstelling
Koers Kreeftskeerkring
Cowboys, kitsch en Cadillacs
Salsa, suikerrieten sleeën
Ford 'made in Holland' - vier delen
Stoom aan het IJ (geschiedenis van de Amsterdamse rederijen - vier delen)
De eersten de besten (geschiedenis van de autosport – twee delen)

ISBN 978-90-814221-7-8

NUR-code 466

Niets van deze uitgave mag worden veelevoudigd en/of openbaar gemaakt, door middel van druk, fotokopie, microfilm of op welke andere manier dan ook, zonder voorafgaande toestemming van de auteursrechthebbende.

Copyright © 2009 Frank van der Heul

Tweede herziene druk oktober 2013

Ontwerp omslag en opmaak binnenwerk: studio Roadmaster

Omslagfoto voorkant van de auteur. Foto van de *Roebiah*: Hans van de Beek

Uitgeverij Albatros - Amstelveen

Boeken kunnen rechtstreeks worden besteld bij de uitgever. E-Mail:

frankh.m.vanderheul@hetnet.nl

Dit boek verscheen eerder in verkorte versie bij uitgeverij De Boer Maritiem. De auteur heeft de 76-77ste en laatste grote reis van het turbinestoomschip *Roebiah* van de Stoomvaart Maatschappij Nederland uit Amsterdam zo goed als mogelijk gereconstrueerd op basis van persoonlijke herinneringen, dagboeknotities en het scheepsjournaal dat zich in het Algemeen Rijksarchief bevindt. Speciale dank gaat uit naar Erik van Ingen Schenau van China Motor Vehicle Documentation Centre met informatie over de geschiedenis van de Chinese auto-industrie, David Weaver in Hongkong die een boek publiceerde over de geschiedenis van het hulpvliegdekschip HMS *Queen*, en naar Hans van de Beek die genoemde reis meemaakte en foto's en aanvullende informatie beschikbaar stelde. Tevens was een door de firma Geytenbeek verstrekte lijst met data en aanloophavens een onmisbaar hulpmiddel. Iedere gelijkenis of overeenkomst met bestaande personen of situaties in dit boek is volstrekt toevallig.

Na de afmonstering van de auteur werd de *Roebiah* in mei 1966, liggende in dok in Antwerpen, overgedragen aan de Philippine President Lines Incorporated. De rederij uit Manilla betaalde 725.000 US-dollar voor het drieëntwintig jaar oude vrachtschip dat daarna in de vaart kwam als de *President Marcos*. In 1972 werd de naam gewijzigd in *Lucky One*, maar veel geluk bracht het de ex-*Roebiah* niet. In de zomer van dat jaar viel de tijdens de Tweede Wereldoorlog in de Verenigde Staten als hulpvliegdekschip USS *St. Andrews* van stapel gelopen veterane in Kaoshiung op Taiwan onder de slopershamer.

Inhoud

Amsterdam 52°22' Noord - 4°54' Oost	4
Bremerhaven 53°32' Noord - 8°32' Oost	31
Napels 40°50' Noord - 14°17' Oost	61
Port Said 31°15' Noord - 32°19' Oost	101
Suez 29°58' Noord - 32°33' Oost	112
Port Swettenham, het huidige Pelabuhan Kelang, 3° Noord - 101°24' Oost	126
Singapore 1°16' Noord - 103°50' Oost	142
Bangkok 13°45' Noord - 100°31' Oost	166
Hongkong 22°18' Noord - 114°10' Oost	193
Hsinkang, het huidige Tianjin Xingang, 39°2' Noord - 117°41' Oost	226
Sjanghai 31°15' Noord - 121°29' Oost	254
Bangkok	287
Singapore	295
Djibouti 11°34' Noord - 43°10' Oost	303
Barcelona 41°22' Noord - 2°10' Oost	308
Rotterdam 51°55' Noord - 4°29' Oost	313
Technische specificaties en vaarverleden van de <i>Roebiah</i>	316

Ik leefde als god in Frankrijk. Ik had een gat in mijn hand en gooide geld over de balk alsof het niets kostte. Na andere evenmin komisch bedoelde opmerkingen van mijn moeder dat Rockefeller geen familie van ons was en er op zolder ook geen kist met gouden tientjes te verstoffen stond, haalde ik bij de sigarenwinkel om de hoek het ochtendblad met de meeste advertenties. Het was lastig om een keuze te maken.

Bij een vestiging van het in 1872 door de Zwitser Julius Maggi opgerichte voedingsmiddelenconcern kon ik op de bouillonblokjesafdeling aan de slag. Een eind verderop aan de Haarlemmerweg waren vacatures vrij aan de lopende band. Patria adverteerde met de enige echte creamcrackers die volgens een geheim procédé werden gebakken tot ze zo bros en luchtig waren dat er in hetzelfde blik circa twintig biscuits meer gingen dan bij andere merken. Het was goed om dat te weten. Ik sloeg een pagina om en speurde verder. Bij de Koninklijke Eau de Colognefabriek J.C. Boldoot, fabrikant van het vooral bij oudere dames geliefde Keulse reukwater, brillantine, lippenstift, nagellak, parfumerieën, toiletzeep, tandpasta en voorverpakte verfrissende doekjes, werden productiemedewerkers gevraagd. De fabriek van het oude familiebedrijf dat vorig jaar was overgenomen door het AKZO-concern, stond aan de Haarlemmertrekvaart waarop ik vroeger heel wat had geschaatst. Schuin daar tegenover was een snackbar waar ik dankzij een oudere klant die wat munten in de jukebox had gegooid, voor het eerst van rock 'n roll-tyfoon Little Richard hoorde. Meer naar het westen toe, op een steenworp afstand van het spoorwegstation voor forenzen met een abonnement bij Sloterdijk, kwam poets- en handdoekenfabrikant en verhuurmaatschappij LinMij handen te kort. Een boekdrukkerij en etikettenfabriek in de Warmoesstraat zocht een vakman voor de zetterij, maar ik had al teveel met lood gewerkt om mijn oude beroep als gediplomeerd typograaf te willen hervatten. In de Vliegtuigstaat had een oudpapierhandel en archiefvernietiger met de nieuwste machine plaats voor een doorzetter achter de balenpers. Op de Lijnbaansgracht bood Klene, dropfabrikant sinds 1876, vast werk aan jonge enthousiaste inpakkers. Een bedrijf in de Generaal Vetterstraat dat betonnen heipalen verkocht, kon een rijder goed gebruiken. Bij kauwgomfabriek Maple Leaf in het nieuwe industriegebied OverAmstel lag op de grondstoffenafdeling een zekere toekomst op me te wachten en als ik mijn diploma machineschrijven te gelde wilde maken, was er op kantoren ook plenty aanbod.

Ik deed wat anders en reed richting GAK-gebouw en Kolenkit. Architect Marius Frans Duintjer had de toren van de Nederlands Hervormde Opstandingskerk dusdanig vormgegeven dat het gebouw als vanzelf aan zijn bijnaam was gekomen. Het godshuis dat verder opviel door stroken glas in de als de balg van een accordeon gevormde buitenmuur, markeerde de grens tussen Oud-West en de naoorlogse nieuwbouwwijk Geuzenveld/Slotermeer. Sinds de handtekening van koningin Juliana onder de akten van soevereiniteitsoverdracht aan en erkenning van de Republiek Indonesië in december 1949 in de Burgerzaal van het paleis op de Dam, woonden er nogal wat gerepatrieerde Indo's in deze tuinsteden die ik als lagere schooljochie uit de grond had zien stampen. In de voormalige polders aan de stadsrand waar het nu volstond met slaapverwekkende strokenbouw had ik met

vriendjes op opgespoten grond krijgertje en landjepik gespeeld, halsbrekende toeren op steigers uitgehaald en op ondergelopen stukken vlotje gevaren. De ‘gevonden’ stukken plastic pijp waren perfect voor het wegblazen van zelfgedraaide en met spuug dichtgeplakte papieren pijlen en van witte klapbessen die je van de struiken plukte. In de bouw viel altijd wat te beleven, maar soms was het rennen geblazen als er plotseling een wachtman opdook die ons vloekend en schreeuwend van het terrein verjoeg. Terwijl ik vlak voor het Bos en Lommerplein rechtsaf sloeg, dacht ik aan de keren dat ik met een winkelhaak in vuilgeworden kleren of met soppende sokken in klotsende kaplaarzen thuis was gekomen en ik van ma de wind pal van voren kreeg.

Ik fietste langs de markt op het Gulden Winckelplantsoen en stopte bij het flatgebouw Max Havelaar. Na een druk op de bel van uitzendbureau Mercurius en het openspringen van de deur, nam ik een horde betonnen trappen en werd op vierhoog opgewacht door een man met borstelige donkere wenkbrauwen. Zijn modieus gekapte haar had een goudgele kleur die volgens mij uit een flesje van de drogist kwam. Hij hield kantoor aan huis in een rudimentair ingerichte achterkamer. Terwijl er in de keuken een kop koffie voor me werd ingeschonken, keek ik uit op de werkzaamheden aan de gesloten, kruisingvrije en vierendertig kilometer lange ringweg om Amsterdam, die als alles volgens plan verliep, de provincie ten noorden van het Noordzeekanaal volgend jaar uit zijn oude isolement ging verlossen. Even ten oosten van de Hemspoorbrug voer weliswaar een pont, maar die moest dag in dag uit zoveel snelverkeer verwerken dat een chauffeur volgens de krant een stoppelbaard had voor hij de overkant bereikte. Ik nam plaats op een ongemakkelijke keukenstoel tegenover een bureau op al even goedkope vloerbedekking en somde na een slok koffie met gekookte melk op wat ik allemaal kon en kende. Met een uitnodigende glimlach hield de directeur van het eenmansbedrijf dat gespecialiseerd was in industriële vacatures, me een pakje Chief Whip voor. Ik rookte wel maar bedankte vriendelijk omdat Virginiatabak me op de keel sloeg. Hij knikte begrijpend en hield het vlammetje van een verchromde Ronson-gasaansteker bij de zijne, waarna de bescheiden inhoud van een grijsmetalen bakje werd doorgenomen. Alsof hij in Las Vegas aan de pokertafel zat, legde hij een paar tellen later met een triomfantelijk gebaar een kaartje neer. Of ik zin had in een vroege maar prima betaalde ochtendbaan als schoonmaker bij de gerenommeerde Hollandsche Bank Unie met niet minder dan zestien buitenlandse vestigingen. Als ik goed mijn best deed, wat gezien mijn atletische gestalte zeker zou lukken, dan was mijn bed gespreid. Ik zag het al helemaal voor me.

De volgende ochtend tegen tien voor zes zette ik met prikogen mijn fiets op slot tegen een lantaarnpaal op de nog uitgestorven Herengracht en belde aan bij een statig pand met drie huisnummers. Een in deftig blauwgrijs uniform gestoken man deed open en zei dat ik aan de vroege kant was. In afwachting van de andere schoonmakers schonk hij instantkoffie voor me in en kwam het gesprek terloops op de geschiedenis van het bedrijf waar de portier een kwart eeuw geleden als jongste bediende was begonnen. De huidige HBU vond zijn oorsprong in de Hollandsche Bank voor Zuid-Amerika, die kort voor het uitbreken van de Eerste Wereldoorlog was opgericht. Door het grote aantal landverhuizers en seizoenarbeiders uit Italië, Spanje, Rusland en Pools Galicië was de economie van Argentinië en Brazilië in een

stroomversnelling geraakt, die extra financiering nodig maakte. Het hoofdkantoor van de Hollandsche Bank voor Zuid-Amerika was aanvankelijk op het Rokin gevestigd, maar in 1921 was men naar het huidige adres verhuisd. Verder waren er kantoren in Den Haag en Rotterdam. Zuid-Amerikaanse veebaronnen en koffiemagnaten konden hun zaken afwikkelen bij filialen in Rio de Janeiro, Santos en São Paulo. Na overname van de Hollandsche Bank voor de Middellandse Zee in 1933 ontstond de HBU met vestigingen in Haifa, Tel-Aviv en Istanbul. Twee jaar later was de mede door Amsterdams oudste nog bestaande lijnrederij, de Koninklijke Nederlandsche Stoomboot-Maatschappij, opgerichte Hollandsche Bank voor West-Indië overgenomen, en kreeg de HBU hiermee bijkantoren in Willemstad, Oranjestad en Caracas. Terwijl ik met moeite een geeuw kon onderdrukken en het nogal bitter uitgevallen brouwsel wegslikte, kwam de rest van de ploeg binnengedruppeld. Uit een diepe kast in een gang achter de portiersloge kwamen de werkattributen: bezems, emmers, dweilen, schrobbers, poetsdoeken, Vim, groene zeep, Lodaline, bleekwater en boenwas. Een oudere man met een Clark Gable-snorretje en opvallend grote oren waar toefjes zwart haar uitstaken, ging me voor naar de eerste verdieping. In een rijk gelambriseerde gang opende hij een deur van donker hout. De kamer waar ik binnenstapte had een gebeeldhouwd hoog plafond en een flinke Pers op een zacht glanzende parketvloer met visgraatmotief. Boven de open haard hing een doek in een brede goudkleurige lijst met een groep Argentijnse gaucho's die met lasso en bola een grote kudde runderen op de uitgestrekte pampa bij elkaar dreef. Op een mahoniehouten tafeltje bij het grote raam dat op de gracht uitkeek, stond een sierlijke kristallen vaas met een stemmig herfstboeket.

‘Chique boel hier,’ zei ik om me heen kijkend.

‘Je meent het. Dit is de balzaal van de hoofddirecteur. Let er trouwens op dat je bij het afstoffen van dat bureau niets verplaatst, want daar kan meneer absoluut niet tegen. Vroeger was dit het stekkie van meester Nicolaas Ernst Rost Onnes, alias ‘Nero’. Die bijnaam dankte hij niet zozeer aan die beginletters, maar aan dictatoriale manieren en kapsones waar Mussolini graag voor in de rij zou hebben gestaan. In de crisisjaren dertig toen half Mokum in de bijstand liep en steuntrekkers tweemaal daags moesten stempelen om te voorkomen dat ze zwart bijklusten, reed die bovenbaas in een Marmon Sixteen cabriolet coupé die op zijn sloffen honderdvijftig kilometer per uur haalde. De lichtmetalen V16-motor met acht liter inhoud en twee kopkleppen per cilinder verstookte gemiddeld een op drie en had bijna achttien mille gekost in een tijd dat een geschoolde arbeider met hard doorpoken tegen de vijfendertig piek per week in zijn loonzakje kreeg. Ik weet dat uit de eerste hand, want mijn ouwe was onderhoudsmonteur bij Dirk van der Mark op de Amsteldijk, de importeur van de witte olifanten waaraan de fabriek in Indianapolis in diezelfde crisisjaren dertig te gronde is gegaan. Na zo'n doorsmeerbeurt moest mijn ouwe dat kapitale scheurijzer wel eens naar de bank brengen en dan kreeg-ie steevast omwonenden op zijn dak. Die sjieke tiepen ergerden zich wild aan een handkar die ‘Nero’ dag in dag uit voor de HBU liet zetten om de parkeerplaats van zijn tweeënehalve ton zware twoseater te reserveren.’

Alles ging goed die morgen, totdat ik tegen kwart over acht met een krachtig gebaar nog een laatste emmer op de bovenverdieping leeg wierp. Het had de geslaagde afsluiting van mijn debuut in de wereld van het grote geld moeten zijn. Pure pech

was de met smeedijzeren motieven verfraaide liftdeur, die net open ging terwijl het schuimige sop spontaan zijn weg over de vloer van witgeaderd marmoleum zocht. Een kleine vloedgolf overspoelde het schoeisel en de sokken en nylons van het uit de lift komende personeel. Een rijzige man met een zwartleren diplomatas, zwarte dophoed en een krijtstreepkostuum onder een duur uitzijnde donderblauwe overjas die kennelijk hoog op de HBU-ladder stond, leek te gaan exploderen na mijn opmerking dat een ongeluk in een klein hoekje zat. Ik begreep niet waarom hij zich zo druk maakte, maar vond het geen ramp dat ik niet meer terug hoefde te komen.

Ook het schoonmaakwerk bij de Hollandsche Eenheidsprijzen Maatschappij, in de volksmond bekend als: 'hele emmers met afval', was maar van korte duur. Aan mij had het beslist niet gelegen en op mijn werkzaamheden viel niets aan te merken. Nadat ik mijn fiets voor de derde keer tegen een boom voor het ellenlange roodbakstenen kantoorgebouw in de Ruysdaelstraat bij het Roelof Hartplein op slot had gezet, verwachtte ik niet anders dan 'business as usual'. Na de schaft die tien minuten duurde, kreeg ik opdracht om alle dozen met rommel die ik op de vloer van de tweede verdieping tegenkwam, in een juten afvalzak leeg te kieperen. Een andere uitzendkracht zou de vloer daarna met een speciale machine in de was zetten. Ik kweet me grondig van die taak en moest na de opruimklus in een zaal vol type- en telmachines vingerafdrukken en ander vlekken van bureaus en deurkasten wegpoetsen, stofzuigen en as- en prullenbakken legen en schoonmaken. De voorman kwam onverwacht binnenstruinen, keek vorsend om zich heen en zei tussen neus en lippen door dat ik wat hem betrof wel in vaste dienst kon komen. Vandaag was dat aan zware sjeek verslaafde onderbaasje in een heel andere stemming. Ik was amper binnen en nog bezig om me in de stugge witte overall met het geborduurde logo van het schoonmaakbedrijf te hijsen, toen hij op me afstevende. Op een alarmerende toon werd geïnformeerd of ik gisteravond op de tweede soms een doos met ponskaarten was tegengekomen. Geen flauw idee, maar heel goed mogelijk. Misschien was meneer dat in alle drukte vergeten, maar ik had de strikte opdracht gekregen om alles van die vloer te verwijderen en men kon van mij toch echt niet verwachten dat ik de hele reutemeteut ook nog eens op inhoud zou gaan controleren. Niet dat ik daar te beroerd voor was, maar dan hadden we het over extra werk en voor niets ging de zon op. De voorman balde zijn vuisten en keek me aan met verkrampde kaken en een wilde blik in zijn visgrijze ogen. In die bewuste doos zat de complete debiteurenmaandafrekening. Als die kaarten niet boven water kwamen, dan brak geheid de pleuris uit. Met mijn lamlendige en onvoorstelbaar slonzige houding had ik een hoop heisa veroorzaakt en hem zwaar voor schut gezet. Ik had verbouwereerd staan luisteren. Ergens onterecht van worden beschuldigd was me al eerder overkomen, maar dit was te gek voor woorden. Voordat ik de lafhartige hufter die zijn verantwoordelijkheid afschoof echter van repliek kon dienen, dook er een lange slungel met een hoorapparaat en een batterij pennen in de borstzak van zijn stofjas naast ons op. Hij tikte de voorman op een iele schouder voor een onderonsje.

'Nou ventje, knijp je handen maar dicht. Je komt er goed vanaf. Die paperassen zijn na heel wat zoeken en verloren manuren teruggevonden in een vuilniskar beneden in de kelder. Ik zal er verder geen werk van maken, maar als je deze baan wilt houden, moet je voortaan beter uit je stomme doppen kijken.'

‘Stomme doppen? U zult de aderverkalkte inktkoelie in dit mortuarium bedoelen die die verdomde doos op de gang heeft gedumpt.’

Toen begon hij over een brutale bek, onbeschofte vlerken en relschoppers met lang haar, maar ik had er nu schoon genoeg van en onderbrak zijn getier. Hij en de HEMA konden de pot op, de rambam krijgen, onder lijn elf komen, de moord stikken, van tien hoog het dak af donderen en naar de hel lopen, en niet noodzakelijkerwijs in die volgorde. In de kleedkamer sleurde ik de overall van me af of het ding besmet was en even later stond ik nog van woede natrillend bij mijn Burco doortrapper. Het was vrijdag, weliswaar niet de dertiende, maar toch. Op weg naar huis kreeg ik even voorbij buurtbioscoop de Hallen een lekke band. Achter me was de lucht een en al loodgrijs en klonk het gerommel van een naderende onweersbui. Op de Willem de Zwijgerlaan vielen de eerste regendruppels en bij de fietsenstalling in mijn straat kon ik door de wringer worden gehaald.

Na een rampzalige werkweek had ik vanavond de stad in willen gaan voor een paar pilsjes op het Thorbeckeplein. Wellicht liep ik in de Phonobar nog een kennis tegen het lijf die ergens een feest wist, maar met dit snertweer zou van dat alles wel niets komen. Onder de douche legde ik me er bij neer om thuis te blijven. Vanavond hoefde ik echter niet van verveling om te vallen. Een tijdje terug was ik slenterend langs kramen met tweedehands lectuur in de Oudemanhuispoort op een mazzeltje gestuit. In afwachting van het eten las ik verder over de geschiedenis van de scheepvaart, van geroeide dromons uit het Byzantijnse rijk tot oliegestookte turbinestoomschepen.

Een felle flits die werd gevolgd door een krakende klap haalde me uit mijn concentratie. Ik legde het boek neer en liep naar het raam. Amper een week geleden was het nog zonnig en warm genoeg voor een pilsje op het terras van het Noord-Zuid-Hollandse Koffiehuis. Vandaag was andere koek. Hoog boven de daken werden rafelige wolken langs de duistere hemel voortgejaagd en in de gelige lichtkegel van een straatlantaarn wervelden van de bomen gerukte herfstbladeren over het uitgestorven plein. Terwijl het onweer opnieuw door de straat weergalmde, zag ik tot mijn verbazing dat toch nog iemand zich in de hoosbui had gewaagd. In de eenzame voorovergebogen figuur herkende ik Kleefsma. De buurman liet zijn bakbeest van een bouvier in het plantsoen voor de deur uit en had grote moeite om zich staande te houden. Hij was niet goed snik. Anders had hij vast weer eens teveel naar de jeneverkruik gegrepen, want wie nam er nu een paraplu mee bij dit pleurisweer. Het ding was al door de woedende noordooster de vernieling ingejaagd. Als ik nog even wachtte, dan zou ik kunnen zien hoe de belachelijke sportpet van de oude kinderhater de lucht in werd geblazen. Ik had met die vadsige zuurpruim al heel wat aanvaringen gehad en dacht onwillekeurig terug aan een zomerse zondagmiddag dat ik badminton met een paar vriendjes speelde. De veren shuttle die over het tussen een lantaarnpaal en een regenpijp gespannen touw werd geslagen, was door een inschattingfout van koers veranderd en op de vensterbank van de benedenburen blijven liggen. Ik was aan de winnende hand maar kreeg geen kans om de competitie te hervatten. Opeens kwam de roerloos hangende vitrage achter het geopende raam wild in beweging en schoot een van Kleefsma's behaarde kolenschoppen van handen naar voren. Even later was hij in de deuropening verschenen en met de geblafte opmerking dat er voor

zijn raam niet werd gespeeld, had hij de duur gekochte shuttle demonstratief aan stukken getrokken. Ik was razend en had hem willen aanvliegen, maar als vijftienjarige liet je dat wel uit je hoofd. Dat we het er niet bij lieten zitten stond als een paal boven water, maar over de manier waarop we wraak zouden nemen was heel wat afgedubd. Harry Verhoog was niet de uitvinder van het wiel, maar opeens bracht de jongen die door zijn verzamelwoede van buitenlandse postzegels, sigarenbandjes, kauwgomplaatjes van Bazooka Joe en zijn gang, voetbalplaatjes van het margarinemerk Leeuwenzegel, vliegtuigplaatjes van het sigarettenmerk Croydon, filmsterrenfoto's en autofolders 'de hamster' werd genoemd, een lumineus idee naar voren. Het was niet lang nadat de 600 in productie was genomen door Van Doorne's Automobielfabriek in Eindhoven. Een pienter ventje van een reclamebureau had 'DAF Variomatic automatisch de beste' bedacht, en onder die slogan was de eerste Nederlandse personenwagen sinds het faillissement van het Amsterdamse prestigemerke Spyker in 1925 gepresenteerd op de negenendertigste RAI in het oude semi-permanente gebouw in de Ferdinand Bolstraat. Wie het dubbel-clutchen maar niet onder de knie kreeg en de tandwielen van een handgeschakelde versnellingsbak aan gort draaide, kon met een Dafje rijlijs nemen en er examen in doen. In je rijbewijs werd dan met rode inkt een 'restreint' gestempeld; een Frans woord dat zoveel betekende dat deelname aan het snelverkeer wettelijk beperkt bleef tot een auto zonder frictiepedaal. Op een dag reed Kleefsma trots als een pauw de straat in met zo'n tweedeurs model dat een tien plus voor truttige vormgeving verdiende. Gegrift in mijn geheugen stond de uitdrukking op zijn gezicht toen hij op een morgen weg wilde rijden en vanwege twee lege banden gelijk met krik en kruissleutel aan de slag kon. Om het extra spannend te maken was om de uitvoering van de vergeldingsactie geloot. Jammer genoeg had ik de kortste lucifer getrokken.

'Wat een weer. Het is gewoonweg bij de beesten af.' Mijn moeder had een heel arsenaal van dat soort doodoeners en meestal raakten ze kant noch wal, maar deze keer had ze gelijk. Het kwam met bakken tegelijk de hemel uit en langs de stoeprand gulpte een watermassa naar rioolputjes die de zondvloed amper konden verwerken. Als het nog een tijdje zo door ging, dan werden aardappelen en groenten weer eens peperduur, mopperde mijn moeder. Mijn vader had het over afgelaste wedstrijden van voetbalclub 'Door Wilskracht Sterk' en gummi overschoenen die hard aan vervanging toe waren. Het hele jaar was tot nu toe knudde geweest. Het was aan de sombere en koude kant. Volgens De Bilt zag het er naar uit dat het regenrecord van vier jaar geleden zou worden gebroken sinds het begin van de metingen in 1848 en het besluit van de Utrechtse hoogleraar Buys Ballot voor de oprichting van een net van meteorologische observatiestations.

'Ga je handen wassen en doe de gordijnen dicht,' zei mijn moeder nogal bits. We zitten hier niet op toneel, en aan de overkant hoeven ze niet te zien hoe je direct aan tafel zit te schrokken. Op straat wordt al genoeg over ons geroddeld en gekletst.'

Ik haalde mijn schouders op. Wat maakte dat nog uit sinds die verjaardag waarop ik de knutseldoos 'De kleine elektricien' had gekregen. Met de onbevangen voortvarendheid van een enthousiaste amateur had ik prompt kortsluiting veroorzaakt en de zaak nog verergerd door de hoofdstop met zilverpapier te omwikkelen, waardoor de halve straat in het donker was komen te staan. 'Ja ma,' zei ik

plichtmatig. ‘Maar nu bijna alle burens verrekijkers hebben gekocht is het natuurlijk wel zo aardig om ze even tijd te gunnen om die dure dingen ook te gebruiken.’

Ze fronste haar wenkbrauwen en keek me hoofdschuddend aan. Als om haar woorden kracht bij te zetten, deed ze de met goudkleurige tulpmotieven beschilderde plafonnière aan en veranderde de schemersfeer in de huiskamer in een zee van licht. In hetzelfde vaste patroon haalde ze het gebloemde plastic zeil uit de bovenla van het dressoir en begon het stugge materiaal met haar ruwe werkhanden over de eettafel glad te strijken.

Uit de keuken klonk het gerammel van potten en pannen. Elk moment kon ma het eten op tafel zetten, want ze was iemand van de klok. Pa legde de *Denksport* op de eikenhouten bijzettafel, doofde een Caballero en stond op uit zijn luie stoel bij het raam. Hij zette het pas gekochte en contant betaalde pronkstuk in de huiskamer aan om naar het nieuws te luisteren. De in donker hout en ivoor- en goudkleurig plastic uitgevoerde Philips Bi-Ampli was stereo-voorbereid en had aansluitingen voor een platenspeler of platenwisselaar, bandrecorder en extra luidsprekers. In de gebruiksaanwijzing stond dat het aanbeveling verdiende om bij stereoweergave recht voor het toestel te gaan zitten op ongeveer twee meter afstand. Bovendien moesten beide zijanten met de luidsprekers behoorlijk vrij staan, vooral van gordijnen. Op de afstemschaal met een groen oplichtend kattenoog stond een hele rits radiostations. Beromünster, Sottens en Droïtwich waren raadselachtige plaatsnamen waar je van alles en nog wat bij kon verzinnen, maar de keren dat ik er op had afgestemd, had ik alleen maar ruis of Mexicaanse hond te horen gekregen omdat we geen buitenantenne hadden. De radio kwam tot leven en de stem van de nieuwslezer vulde de kamer met de dagelijkse portie onheil en ellende in de wereld. In Jakarta waren de zeven hoogste legergeneraals door aanhangers van de ‘30-september-beweging’ van hun bed gelicht. Drie van hen die weerstand boden, waren ter plekke geliquideerd. Doordat een andere generaal had weten te ontsnappen, was zijn adjudant per abuis door de opstandelingen meegenomen naar een terrein bij het vliegveld buiten de hoofdstad. In de Britse kroonkolonie Aden waar de roep om onafhankelijkheid steeds luider werd, was de grondwet opgeschort en waren meer dan vierhonderd personen na bloedige onlusten achter de tralies gezet. Overheid en parlement van de Zuid-Arabische Federatie die het terrorisme weigerden te veroordelen, waren door de regering in Londen naar huis gestuurd en alle macht in het opstandige gebied was in handen van de Britse Hoge Commissaris gegeven. Amerika’s zesendertigste president Lyndon Baines Johnson liet de oorlog in Vietnam verder escaleren, wat het militair-industriële complex hem zeker in dank zou afnemen. De huidige totale sterkte van het Amerikaanse atoomwapenarsenaal zou die van de Sovjet-Unie meer dan driemaal overtreffen. Volgens Robert Strange McNamara, een voormalige topman van de Ford Motor Company die door president Kennedy tot minister van Defensie was benoemd, beschikten de Verenigde Staten momenteel over achthonderd intercontinentale en in ondergrondse silo’s opgestelde nucleaire Minuteman-raketten, vierenvijftig intercontinentale Titan-2-raketten en vierhonderdenzestien Polaris-raketten in door atoomenergie aangedreven onderzeeërs. Deze laatste zouden binnenkort worden vervangen door het type Poseidon met een acht keer zo sterke vernietigingskracht.

Nadat Rood China eerder al dit jaar ter waarde van dertig miljoen dollar vrachtwagens in Frankrijk had besteld en deze modellen in de nabije toekomst in de Volksrepubliek onder licentie zouden worden gebouwd, was vandaag tussen Peking en Parijs een cultureel akkoord gesloten. In dagbladen en tijdschriften in Sjanghai was scherpe kritiek geuit op een toneelstuk dat een tijdje terug in het arbeidersparadijs achter het Bamboe Gordijn was opgevoerd. Hoewel het door Woe Han, de viceburgemeester van Peking, geschreven stuk zich aan het hof van de Ming-dynastie afspeelde, werd het gezien als een aanval op het huidige beleid van staatspresident, maarschalk en vicevoorzitter van het Secretariaat van het Politbureau, Liu Shaoqi. De verantwoordelijke autoriteiten, verslaggevers en schrijvers waren weggezuiverd en stedelijke en gewestelijke bestuurders, professoren, kunstenaars en leraren openlijk aangeklaagd, publiekelijk vernederd en naar heropvoedingkampen afgevoerd. Westerse deskundigen veronderstelden dat deze acties gestuurd werden door Mao Zedong, die zes jaar geleden na het catastrofale mislukken van zijn hervormingsplan de Grote Sprong Voorwaarts de macht had moeten overdragen aan Liu en aan secretaris-generaal van het Secretariaat van de Chinese Communistische Partij, Deng Xiaoping. Door het veroorzaken van een revolutionaire chaos zou Mao zijn politieke vijanden willen uitschakelen om de alleenheerschappij te heroveren. De nieuwslezer begon aan het weerbericht, dat zoals te verwachten viel, weinig goeds voorspelde. Ik doofde de sigaret en ging zonder animo aan tafel.

Overdag maakte mijn moeder de boel bij anderen schoon en in de keuken thuis hield ze het kort en bondig. Haar pot schafte geen liflafjes, maar degelijke kost waar je wat aan had. Ik wist al wat er komen ging. Het menu van vanavond zou bestaan uit een voorafje van groentesoep met een berg vermicelli. De volgende gang was tot pap gekookte bloemkool met een lawine van witte saus, gestampte aardappelen en gebakken vis omdat het vrijdag was. Met haar toetjes vielen ook geen culinaire prijzen te verdienen. Het was fruit, rijstepap, yoghurt met bruine suiker, of zelfgemaakte custardvla met klonten en vellen.

Ik zat weer met mijn aanwinst van de Oudemanhuispoort op schoot naast de Jaarsma vultrechterhaard. Een paar dagen geleden was hij met proppen krantenpapier en bij de drogist gehaald aanmaakhout gevuld en had pa er een afgestreken lucifer bijgehouden. Vanzelfsprekend was de schoorsteen afgelopen zomer grondig geveegd, want over gevallen van dood door kolendampvergiftiging las je om de haverklap in de krant. Het was vaste prik, bijna een ritueel, en sinds een jaar of wat was het mijn taak om 's avonds met de kolenkit naar het witgeschilderde lattenhouten hok op de veranda te gaan. Anderen deden het met briketten, eierkolen of cokes als ze centrale verwarming hadden, maar wij stookten harde hoogglanzende, in de Sovjet-Unie gedolven brandstof met een zeer laag gehalte aan vluchtige bestanddelen en de hoogste verbrandingswaarde van alle steenkoolsoorten. We konden ons de luxe van die Donetz-antraciet veroorloven omdat mijn moeder het met korting kreeg van het kolenoverslagbedrijf in het westelijk havengebied, waar ze als schoonmaakster in de kantine werkte. Mijn spaarzame ouders die niets op afbetaling kochten, hadden behoorlijk moeten dokken voor de massieve Jaarsma met zijn ronde voor- en platte achterkant, zijkanten met tientallen spleten ter lengte van een sigaret,

drie deurtjes over de volle breedte en een dubbele rij met spiritus schoongemaakte micaruitjes waarachter je de vlammen kon zien lekken. Als hij eenmaal brandde, je hem regelmatig bijvulde en de asla leeghaalde, hield de 'Cadillac onder de kolenkachels' de huiskamer de hele winter door probleemloos en aangenaam warm. Alle andere kamers waren onverwarmd. Wanneer het ging vriezen, er 's morgens ijsbloemen op de ruiten zaten en de metalen kruiken met door mijn moeder gebreide hoesjes weer van zolder waren gehaald, legde ze oude handdoeken bij de deuren die op de gang en mijn kamer uitkwamen, zodat de warmte niet via de kieren kon ontsnappen. Vergat ik om een deur te sluiten, dan was de geijkte opmerking van ma dat we niet voor de kat zijn staart stookten.

Ik nam een slok vers gezette koffie en las verder over maritieme historie, totdat ik voor de zoveelste keer uit mijn concentratie werd gehaald. Dit keer door gefit van mijn moeder in de keuken. Het verbale spervuur bij het granieten aanrecht nam nog toe. Pa kreeg op zijn kop omdat hij teveel afwasmiddel had gebruikt en huishoudgeld volgens ma niet aan de bomen groeide.

Ik hield juist een afgestroken lucifer bij een zelfgedraaide, toen er op de deurbel werd gedrukt alsof iemand met een morsesleutel bezig was. Wie was die zenuwpees? Mijn ouders kregen 's avonds bijna nooit bezoek en ik had ook met niemand afgesproken. Hopelijk was het niet Dik die beneden voor de deur stond. Hij kreeg nog geld van me. Het was natuurlijk iemand van de klaverjasclub die wat met pa wilde bespreken, en anders wel zo'n niet weg te branden huis-aan-huisverkoper of iemand die stond te popelen om je een rammelende collectebus onder je neus te duwen.

'Doe jij even open,' riep mijn vader vanuit de keuken.

Ik legde het boek neer, deed het ganglicht aan en liep de overloop op. Daar gaf ik boven de plek waar ma twee keer in de week een grijsgevekt emailen bakje voor de schillenboer klaarzette, een korte ruk aan het houten handvat. Het vervelozе ding zat vast aan een verticale stang die dwars door de vloeren van drie verdiepingen heen naar beneden liep en de buitendeur opentrok door middel van een klepperende dwarsstang met een spiraalveer. 'Wie daar,' riep ik zonder veel interesse. Ik wilde terug naar mijn boek en de warme kachel. Liever nog wilde ik het huis met zijn verstikkende sfeer uit. Maar op kamers wonen was onbetaalbaar en je moest zevenentwintig jaar zijn om in aanmerking te komen voor een urgentiebewijs waar je niks aan had door de woningnood waar nooit een eind aan scheen te komen. Een onverstaanbare kreet klonk op uit het schemerdonker van het trapgat. Tegelijk met een misselijkmakende spruitjeslucht, die door de op een kier staande deur van de altijd nieuwsgierige benedenburen omhoogwalmde, kwam een man in een van de regen drupende uniformcape naar boven gesloft. De mysterieuze schreeuwlelijk nam er de tijd voor. Even later werd me een formulier onder de neus geduwd. 'Hier tekenen broer,' klonk het niet bepaald klantvriendelijk. De bejaarde postbode kankerde uitvoerig over pokkenweer en klamme kou en viste met stramme vingers een envelop uit zijn vetleren tas.

Gespannen scheurde ik in de huiskamer het vaalgroene omslag open en las de smalle opgeplakte strookjes van het telegram. Even wist ik niet hoe ik het had en staarde opnieuw naar de schreefloze letters. Mijn mond werd droog en mijn hart

begon sneller te slaan. Wat ik in handen had was een lot uit de loterij. Ik kon weer naar zee en er lagen nieuwe ervaringen en een schip van de Stoomvaart Maatschappij Nederland op me te wachten. Amper een week geleden was ik afgemonsterd van de *Gabonkust*. Met dat motorvrachtschip van de Holland West-Afrika Lijn was ik als algemeen bediende meer dan twee maanden de hort op geweest. Wat ik aan boord had moeten doen was het schoonmaken van douchehokken en wc-potten, gangen dweilen, koper poetsen, helpen in de kombuis met broodmeel zeven en piepers jassen, tafels dekken en eten opdienen voor de bemanning. Dan was er nog een afwas die nooit ophield en sloten koffie zetten voor de wachtslui. Ook had ik zeven dagen per week moeten luisteren naar grofgebekte, zogenaamd komische of slaplullende dekhengsten alias matrozen en olieboeren uit de vetput, wat scheepstaal was voor de machinekamer. Het werk was natuurlijk knudde en het betaalde voor geen meter, maar daar stond tegenover dat ik in steden was gaan stappen die ik daarvoor alleen uit de atlas kende. Ik had alle remmen losgegooid in Conakry, Freetown, Monrovia, Takoradi, Lagos, Port Harcourt, Douala, Porto-Novo en Bathurst. In die van de klamme hitte vergeven oorden had ik wonderlijke geuren opgesnoven en ergens iets gegeten waarvan een matroos met een stalen gezicht beweerde dat het in schapenvet gebakken sprinkhanen waren. Ik was beslist geen opschepper, maar wie van mijn vrienden had een zonsondergang bij de Kreeftskeerkring meegemaakt? Of het door de zon gebeukte eeuwenoude Nederlandse slavenfort Elmina aan de Goudkust van binnen bekeken en vliegende vissen kletsend op een smoorheet dek zien landen? Ze hadden me voor een stomme snoever uitgemaakt, maar die gabbers waren mooi overstag gegaan toen ik ze zwijgend en met een brede glimlach de foto's had laten zien. Het was de reis van mijn leven, maar ik had een paar keer mot met de hofmeester gehad. Ik had geweigerd om klussen te doen waar ik niet voor was aangemonsterd en met de vuist op tafel had mijn chef gedreigd met gagestraf en een aantekening in mijn conductestaat. Dat was een duur woord voor een boekje waarin je doen en laten aan boord werd opgeschreven. Als er teveel aan- en opmerkingen in kwamen te staan, kon je volgens geruchten op de zwarte lijst terechtkomen en het varen op een Nederlandse schuit verder wel vergeten. Na een zoveelste aanvaring, we waren toen al hoog en breed op de thuisreis, had ik de hofmeester gezegd dat hij maar moest doen wat hij niet kon laten. Ook die opmerking zou meneer de boterletter noteren. Dat de rederij me daarna nog zou oproepen, was niet eens meer bij me opgekomen toen ik op het Java-eiland de valreep afliep. Wonder boven wonder bleek ik in Afrika niet al mijn duiten te hebben verbrast. Van het gagetegoed waarop niet was gerekend had ik het een en ander gekocht en voor mijn doen op grote voet geleefd tot de bodem van de schatkist was bereikt. Als ik op het aanbod van dit telegram inging zou ik sneeuw en ijs mooi mislopen, en wie weet, zat ik met de kerst wel in de tropen. Ik hakte de knoop door, want over dit voorstel hoefde ik geen seconde na te denken.

Gehaast trok ik de nog klam aanvoelende jas aan en spurte voorovergebogen tegen de verraderlijke rukwinden in over de ondergehoosde straat. Thuis hadden we geen telefoon. Mijn ouders vonden dat net als televisie een overbodige luxe en bovendien bestonden er wachttijden van jaren voor een peperdure aansluiting. Toen ik vanuit een cel op de hoek van de Karel Doormanstraat en de Admiraal de Ruyterweg met de afzender van het 'gelukstelegram' belde voor nadere uitleg, vroeg iemand van de

administratie of ik de volgende morgen om uiterlijk acht uur met volledige bepakking in de kantine van de maatschappij kon zijn. Ik zou in moeten vallen voor iemand die tijdens verlof een arm had gebroken. Waar naar toe was nog niet precies bekend, maar het ging om een reis van zeker twee maanden of misschien nog langer, maakte de neuzelende stem aan de andere kant me lekker. Op gegist bestek dus, maar wat maakte dat uit. Ik zag het helemaal zitten om gelijk af te taaien en wat mij betroof bleef ik minstens een half jaar weg. Ik had geen verplichtingen sinds mijn verkering met Annette op de klippen was gelopen. Als het aan haar lag, stonden we morgenvroeg op de Oudezijds Voorburgwal voor een boterbriefje op het stadhuis. Ze was mijn eerste grote liefde, maar ze zette me voor het blok. De verkoop van condooms door drogisten en apothekers aan minderjarigen was wettelijk verboden en middenstanders die ze onder de toonbank verkochten, liepen kans op fikse boetes. Tot nu toe had ik met veel geluk Vaticaanse roulette gespeeld. Maar voor het zingen de kerk uit vergde uiterste concentratie, veel zelfbeheersing en een pijlsnel reactievermogen, terwijl je hoofd daar nu juist niet naar stond. Een paar jaar geleden kwam de pil op de markt, maar voor meisjes als Annette was dat wondermiddel even bereikbaar als een reis naar de maan. Het idee dat ik binnen afzienbare tijd achter een kinderwagen kon lopen had de doorslag gegeven. Ik was voor gek verklaard, maar wilde me nog niet binden en was bij de eerste de beste gelegenheid naar zee gegaan. Mijn blik verruimen en zoveel mogelijk van de wereld zien voordat dat misschien niet meer zou kunnen.

Mijn vrienden en ik konden elkaar ook wel even missen. Het schoot me te binnen dat ik pa moest vragen of hij maandag even bij die vent van het uitzendbureau langs kon gaan om mijn loonzakje op te halen. Een volle mep kon het niet zijn, maar poen was poen en na de komende reis zou mijn gagetegoed wel niet veel meer voorstellen. De opwinding kreeg me te pakken bij het idee binnenkort misschien wel weer over een zandstrand met in een lome bries zachtritselende kokospalmen te slenteren en met uitzicht op een azuurblauwe bruisende branding. Stel je voor. Plekken waar mijn voetstappen de enige zouden zijn.

Ik duwde nog een dubbeltje in de gleuf van het apparaat en kreeg een snipverkouden Roy aan de lijn. Op de achtergrond hoorde ik Harry Roger Webb, alias Cliff Richard. Het Britse popidool dat ook bij ouderen in de smaak viel, zong in gematigd walstempo dat hij tot op zijn sterfbed vrijgezel zou blijven, want dat had zijn vader hem voorspeld.

‘Niet te geloven. Wat ligt er nou op je Triotrack? Heeft dat Beatle-gedrens je hersens aangetast of speel je soms met plannen om bij Jehova’s getuigen te gaan?’

‘Nee, nee, het is niet wat je denkt,’ protesteerde Roy met schuurpapierstem. ‘Het is een plaatje van mijn jongste zus. Die is compleet crazy van die muzikale fruitmand en niet alleen van hem maar ook van zijn begeleidingsgroep. Het behang boven haar opklapbed is amper meer te zien door foto’s die ze uit *Tuney Tunes* en meer van dat soort flutblaadjes heeft geknipt. De collectie wisselt nogal eens, maar momenteel draait alles om de sologitarist van de Shadows met zijn joekel van een uilenbril. Mijn ouweheer ziet haar trouwens aankomen. Om de stijl van die snuiter na te leren spelen, vraagt ze voor Sinterklaas een elektrische gitaar. Liefst een flamingoroze Fender Stratocaster met drie goudkleurige elementen en idem tremoloarm.’

‘Nou, dan mag Hank B. Marvin wel uitkijken. Maar alle gekheid op een puntig

stokje. Ik kan zaterdagavond helaas niet op je party komen. Er is totaal onverwacht wat tussen gekomen.’

‘Mooi is dat. Heb ik me de pest gesjouwd om bier en zoutjes in huis te halen en komt meneer niet opdagen.’

‘Tja, maestro. Het leven is een tranendal. Waar gehakt wordt vallen spaanders, zoals de beul tegen de veroordeelde zei. Weet je wat? Als alles meezit en ik nog geld voor een postzegel kan vinden, stuur ik je een Ansichtkaart uit Hartbreak Hotel. Nee, beter nog, ik neem een aapje voor je mee. Als je zus die gitaarakkoorden eenmaal in de vingers heeft en jij die aap hebt leren swingen, dan kunnen jullie nog een leuke duit als komisch duo verdienen.’

‘Als je dat verdomme maar uit je kop laat. Doe mij een lol en maak er een hoela-hoela meisje van. Een met flink van dattum van boven en met brede heupen onder een heel kort raffiarokje.’

‘Aha, hier spreekt de connaisseur. Nou vooruit amice. Ik zal kijken of ze in mijn koffer past. Hoe zit dat trouwens met de douane en de invoerrechten? Valt zo’n koffiekleurig mokkeltje onder souvenirs?’

Er klonk een schorre lach, maar toen kreeg Roy een akelige hoestbui en dat was het laatste wat ik hoorde van een oude schoolkameraad die er van droomde om ooit nog eens naar een tropisch land te verkassen.

In de wolken rende ik naar huis. Toen bedacht ik me. Het was geen weer om de stad in te gaan en bovendien zou het dan ook veel te laat worden. Ik moest er niet aan denken dat ik me zou verslapen. Toch wilde ik mijn snelle en juiste besluit even vieren en nam een pilsje in een buurtcafé. Het was de eerste keer dat ik een bezoek bracht aan de zaak waar met lange sierlijke witte krulletters ‘Uit de Soepele Pols’ op het brede raam geschilderd stond. Binnen in een hoek naast het toilet stond een jukebox met overvloedig glimmend chroom en kerstboomverlichting. Iemand had geld over de balk gegooid en in ruil daarvoor zette Johnny Jordaan een flinke keel op. De eenogige smartlappenkoning vroeg zich af wie toch de suiker in de erwtensoep had gedaan. Gelukkig duurde de komisch bedoelde medeiner niet langer dan een minuut of drie. In een andere hoek hing een vitrine met bokalen, medailles en oorkondes die visvereniging Tot Aller Genoegen bij elkaar had gehengeld. Ik was binnengelopen in het honk van de club die in de buurt bekend stond als ‘haal op die hap’. Aan de donkerbruine wanden hingen opgezette snoeken en andere waterbewoners met wijd opengesperde bekken vol venijnige tanden. Boven de bar pronkte een grote zwart-witfoto van een groep verkleumde sportvissers met zuidwesters en glimmende oliejasen op de pier bij IJmuiden. Daarnaast hing er een met een vent die zijn werphengel tweehandig bediende en er een gezicht bij trok alsof hij een klein model raket lanceerde. Met een hengel aan een oever zitten pielen was niets voor mij en misschien kwam dat ook wel omdat we thuis elke vrijdagavond vis aten, want zo hoorde het immers in rooms-katholieke kringen. Op twee klanten die aan het biljarten waren na, was ik de enige klant en in mijn opgetogen stemming bood ik die kerels een rondje aan. Ze knikten onverschillig in mijn richting en hieven hun glas. Een half gemompeld ‘bedankt’ kon er net vanaf. Ze vroegen me niet eens wat de reden voor het rondje was. De een had de mond vol van afschrijven, pomeransen en caramboles. De ander had het over zijn nu geheel geperfectioneerde

forehandworp, die geen kracht vereiste maar wel een stoot concentratie. Nou ja, wat maakte het ook uit. Morgen zat ik op zee en die mafketels weer in de sleur. Ik proostte mezelf luidkeels toe met 'los die tros' en alles wat ik me daarbij voor kon stellen. De kroegbaas hield een moment op met glazen oppoetsen en vroeg verbaasd of ik soms een knaller in de Staatsloterij had gemaakt. Ja, zo kon je het ook noemen. De man met de walrussnor kwam achter de bar vandaan om een munt in de Wurlitzer te gooien. 'Ach vaderlief, toe drink niet meer' zong de Zangeres Zonder Naam een paar tellen later op toepasselijke jammertoon. Ik rekende af en maakte dat ik wegkwam.

In mijn kamer haalde ik de kast overhoop. Ik stouwde de ruime op het Waterlooplein na wat afdingen gekochte buffellere dokterstas met stalen knipbeugel vol met een paar overhemden, een spijkerbroek, sweater, kabeltrui, basketbalschoenen voor het snelle stapwerk en zocht ook wat sokken en ondergoed bij elkaar. Even stond ik in dubio of ik een winterjas mee zou nemen. Maar volgens die vent van de rederij gingen we naar het zuidoosten en daar zou het zonder twijfel een stuk warmer zijn dan in Amsterdam waar het kwik alleen maar bleef zakken. Pa was al naar bed, maar ma kwam kijken naar wat ik zo gehaast aan het doen was. Ze vroeg me de oren van het hoofd, maar ik had geen trek om haar alles haarfijn te gaan uitleggen. Ze bedoelde het zonder twijfel goed, maar ze was nu eenmaal iemand die overal wat op aan te merken had. Ik hield de boot af en zei dat ik een paar maanden de hort op ging. Ze hoefde zich nergens zorgen over te maken, en of ze me nu maar met rust wilde laten. Ik zocht mijn paspoort en het monsterboekje met een groen linnen omslag in de la van het bureau en stopte ze in de binnenzak van mijn windjack. De aanwinst van de Oudemanhuispoort ging in de tas en ik deed er ook wat pockets bij uit het metalen boekenrek naast het affiche van impresario Lou van Rees. Het was moeilijk om aan zulke souvenirs te komen, maar een oud-klasgenoot van de grafische school was handzetter bij biljettendrukkerij 'Amsterdam'. In ruil voor een paar pilsjes in onze stamkroeg de Phonobar had hij dit puntgave exemplaar voor een nachtconcert van Art Blakey en de Jazz Messengers in het Concertgebouw in het bedrijfsarchief 'georganiseerd'. Uit de goed gesorteerde boekenkast in de huiskamer leende ik een boek over moderne geschiedenis en *Verhalen van de Zee*. Teodor Jozef Konrad Korzenievski, beter bekend als Joseph Conrad, was een van die schrijvers wiens werk je steeds opnieuw kon lezen zonder dat het ging vervelen. 's Middags op het zonnedek bruin bakken met een goed boek terwijl een lome zee om je heen murmelde en siste, was een van de sterke punten van het varen. De tas werd verder gevuld met een notitieblok en een ballpoint om te noteren wat ik onderweg allemaal mee zou maken. Ik keek of mijn tweedehands gekochte 'made in Western Germany' Ilford Sportsman kleinbeeldcamera het nog deed en of er nog film in zat. Een kattenbelletje op een stukje kladpapier moest me er morgenvroeg aan herinneren om tandenborstel en pasta, scheerapparaat en kwast, zakkammetje en zonnebril mee te nemen. Na alles nog eens te hebben gecontroleerd, dook ik onder de wol. Van slapen kwam die nacht niet veel terecht. Mijn voeten wilden maar niet warm worden en ik was te opgewonden door het buitenkansje dat me zomaar in de schoot was geworpen.

Zaterdag 2 oktober 1965

Het schemerde nog een beetje toen ik de volgende morgen de deur uitging. Het was droog maar daar was ook alles mee gezegd. Ik deed niet minder en had een blokband laten voorrijden. Voor mijn portemonnee was het natuurlijk beter geweest om met het openbaar vervoer te gaan, maar ik moest er niet aan denken om in het oostelijk havengebied aan te komen, terwijl het schip al hoog en breed van de kade was losgemaakt. Zonder veel plichtplegingen nam ik afscheid van mijn ouders. Mijn moeder deed net of ik jaren weg zou blijven en blootgesteld zou worden aan wat al niet voor rampen en gevaren. Ze keek alsof ik de Atlantische Oceaan met een waterfiets wilde oversteken. Zou ik regelmatig schrijven, met twee woorden tegen hogergeplaatsten spreken, voorzichtig zijn in vreemde landen en opletten met wie ik optrok. Toen begon ze over schoon ondergoed en sokken. Ik werd een beetje kriegel en knikte maar wat, gaf haar toen een dikke pakkerd en greep naar de uitpuilende dokterstas. Mijn vader liep met me mee naar beneden en gaf me een vriendschappelijke por tegen mijn schouder.

‘Hou je haaks kerel en loop niet in zeven sloten tegelijk,’ zei hij knipogend en duwde me een joetje in de hand. ‘Hier stop weg, dan kun je onderweg nog een pilsje pakken.’

Op twee hoog tussen de weggetrokken glasgordijnen stond mijn moeder roerloos achter christusdoorns en vrouwentongen. Haar gezicht sprak boekdelen, want varen vond ze maar niets. Ik kon beter eens naar een vaste betrekking op kantoor gaan uitzien, had ze al vaak genoeg gezegd. Geen haar op mijn hoofd die daar aan dacht. Geschiedenis studeren leek me wel wat, maar voorlopig nog even niet. De op een smeulende sigarenstomp kauwende chauffeur verschoof zijn uniformpet om zich ergens te krabben. Hij kwam zo te horen uit de Jordaan en zei dat het hem niet uitmaakte, maar dat er was gezegd dat er haast bij was. Ik dook naast hem in de tot hoogglans gepoetste Mercedes-Benz 190 D en keek nog een keer naar het plein waar ik had leren knikkeren, badmintonnen, playeren, slagbal met rondjes spelen en van me af bijten. De man trapte op het gaspedaal en de dieselmotor ronkte alsof we op het circuit van Zandvoort aan de startlijn stonden. Toen schakelde hij met de stuurversnellingspook en verdwenen mijn ouwelui in een ommezien uit zicht. Mijn reis naar ‘terra incognita’ was begonnen.

Comfortabel achteroverleunend reed ik te midden van de ochtendspits van Oud-West naar het Java-eiland, waar de schepen van mijn werkgever werden afgemeerd of weer voor een nieuwe reis vertrokken. De chauffeur neuriede met een smartlap op de radio mee en liet af en toe een krachtterm vallen als iemand te traag optrok of hem de weg versperde. Een paar driftige klappen op de claxonbeugel waren meestal voldoende om weer vrijbaan te krijgen. De man naast me werkte zich geroutineerd door het propvolle verkeer op de Rozengracht, maar ter hoogte van de Erven Lucas Bols liep de vaart eruit en stonden we stil achter een hoge geel geschilderde vrachtwagen van bodedienst De Snelle Visser. Ik keek naar het fraaie gebouw van de bekende jeneverfabrikant en exporteur van ‘medicinale’ alcohol naar ontwikkelingslanden en dacht aan de benedenbuurman die kinderen niet kon uitstaan. Misschien kwam dat wel door zijn werk, want voordat Kleefsma met pensioen was gegaan, had hij bij Bols de kost verdiend als kruikenruiker en daar waren in onze straat heel wat

grappen over gemaakt. Het kon natuurlijk ook dat hij de pest aan kinderen had omdat zijn oudste zoon op een dag van huis was weggelopen en die driftkop met losse handen nooit meer wat van zich had laten horen.

Er kwam weer schot in de zaak en even later zaten we op de Nieuwezijds Voorburgwal. Voorbij de Martelaarsgracht kwam het Centraal Station in zicht, een monumentaal gebouw waar ik een week geleden nog wat foto's van had gemaakt. Op een van de zijvleugels stond de inscriptie: 'Bezoekt fortuin somtijds ook hem die stille zit, de veerkracht van den geest drijft ons naar vreemde landen. Zo sluiten volk met volk hun vruchtbare broederbanden. Rust roest, geen spreekwoord gaat zo zeker op als dit.' Ik had het niet beter kunnen zeggen.

'From this ancient "Tower of Tears" erected 1482 A.D. Henry Hudson set sail april 4th 1602 A.D. on the vessel "Half Moon". On that voyage of discovery destined to bring him to the harbor of New York and the Hudson River'. Tekst van de bronzen gedenkplaat op de Schreiershoektoren bij de Gelderse kade. (foto auteur).

Op de Prins Hendrikkade maakten we een flauwe bocht en kwam op de hoek van de Gelderse kade een monument in zicht. Voordat hij vijf jaar geleden naar het nieuwe Havengebouw aan het IJ was verhuisd, was de Schreierstoren het domein van de havenmeester die onder meer toezicht hield op de aanmonstering en diploma's van zeevarenden controleerde. Momenteel werd het eeuwenoude bolwerk gerestaureerd en zou het worden ingericht als kantoor voor Vereniging 'De Amsterdamsche Haven'. De Munttoren (een deel van de vroegere Regulierspoort) aan de kop van de Kalverstraat, het Waaggebouw op de Nieuwmarkt (de vroegere Sint-Antoniespoort) en de Schreierstoren waren de enige restanten van een middeleeuwse stadmuur van baksteen op een natuurstenen voet. De grachtengordel die de begin zeventiende eeuw afgebroken verdedigingswal had omringd, bestond uit de Gelderse kade, de Kloveniersburgwal, de Binnen-Amstel en het Singel. Volgens een hardnekkige legende dankte het stuk historie dat achter me uit zicht verdween, zijn naam aan het feit dat vrouwvolk in vroeger eeuwen hier een potje had staan grienen bij het afscheid van man, zoon of vrijer die naar zee ging om jaren weg te blijven en misschien wel nooit weerom zou keren.

De Schreiershoektoren stond er al meer dan honderdtwintig jaar en een havenmeester werd nog waterschout genoemd, toen Henry Hudson zich inscheepte op de *Halve Maen*. De driemaster was voor een lange reis geproviandeerd, bewapend en met Britten en Hollanders bemand. Het nog geen tachtig ton metende schip was beschikbaar gesteld door de Heren Zeventien, de hoofddirectie van de Verenigde Oost-Indische Compagnie die vier jaar eerder was opgericht. Hudson had opdracht